

Tadeusz Skoczek

Słowo wstępne : historia, edukacja, pamięć

Niepodległość i Pamięć 24/2 (58), 11-16

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Słowo wstępne

Historia, edukacja, pamięć

Misja Muzeum Niepodległości, wpisująca się w strategię rozwoju kultury województwa mazowieckiego, realizowana jest poprzez wystawy, konferencje naukowe i sympozja, imprezy patriotyczne i wydarzenia artystyczne, wydawnictwa. Doskonałym narzędziem do upowszechniania dorobku intelektualnego, naukowego i edukacyjnego jest nasz muzealny kwartalnik „Niepodległość i Pamięć”. Oto najnowszy numer.

Rozpoczynamy go przypomnieniem 200-lecia założenia w Wilnie Towarzystwa Filomatów (13 października 1817). Dotychczas historycy literatury zajmowali się na ogół romantycznymi wątkami tego związku studenckiego, jego niepodległościowymi treściami, funkcjami konstytutywnymi generacji romantyków wileńskich. Panował pogląd, że grupa studencka założona pierwotnie w celach samokształceniowych (filomata to w języku greckim miłośnik nauki), propagująca rozwój intelektualny członków oraz ćwiczenie w sztuce pisania poezji społecznie zaangażowanej miała przemożny wpływ na ukształtowanie się w Polsce przełomu romantycznego, a także zwalczanie stylistyki klasycystycznej w literaturze i sztuce. Tak też było, szczególnie po ukazaniu się *III części Dziadów* Adama Mickiewicza, w których filomaci i filareci więzieni przez Moskali na rozkaz Nowosilcowa – Ignacy Domeyko (Żegota), Adolf Januszkiewicz, Jakub Jagiełło, Onufry Pietraszkiewicz (Jacek), Jan Sobolewski, Adam Suzin, Tomasz Zan i inni – przedstawieni są jako uosobienie postawy romantycznej, patriotycznej, młodzi ludzie bohatersko walczący o wolność narodową. Pokazani są jako bohaterowie, dla których niestraszne jest więzienie czy syberyjska katorga. Elżbieta Klimus zwraca uwagę na program studenckich zrzeczeń, który ma też wątki pozytywistyczne: sprawiedliwość społeczną, oświecenie szerokich mas społeczeństwa, rozwój edukacji i szerzenie oświaty. O tych wątkach programu przeczytamy w interesującym artykule *Prekursorzy hasel pozytywistycznych. Elementy pracy organicznej i pracy u podstaw w programie Towarzystwa Filomatów (1817–1923)*. Warto dodać, że autorka tytułowe towarzystwo definiuje bardzo szeroko, włączając w periodyzację Związek Filaretów, Związek Przyjaciół i inne stowarzyszenia, co osadza tekst w szerokim kontekście społecznym.

Bardzo interesującym wątkiem historii Gimnazjum i Liceum Krzemienieckiego zajmuje się Katarzyna Buczek – pracowniami tej niezwyklej „uczelni” Wileńskiego Okręgu Naukowego, instytucji, która po rozwiązaniu będącym wynikiem represji po Powstaniu Listopadowym (dokonało się to w 1831 roku), staje się zaczątkiem pracowni naukowych Uniwersytetu Kijowskiego (1833–1834). Warto przypomnieć, że autorka przygotowała uprzednio pionierską publikację *Z prac Hugona Kollątaja nad organizacją Gimnazjum Wołyńskiego w latach 1803–1806 w świetle korespondencji z Tadeuszem Czackim* (2000) oraz monografię *Hugo Kollątaj i edukacja* (2007) – ważne prace z zakresu historii oświaty i wychowania. Prasoznawcom znana jest praca *Obraz Stanisława Staszica w czasopiśmie 1995–2004*, zamieszczona w „Kwartalniku Pedagogicznym” (2006, nr 2).

Przypomnijmy, że w zbiorach Muzeum Niepodległości znajduje się wiele obiektów związanych z tym miastem, nazywanym często Atenami Wołyńskimi, muzealiów poświęconych Krzemieńcowi z okresu międzywojennego. Reaktywowane Liceum Wołyńskie działało w latach 1922–1939. Pod nazwą „Krzemieńiec – miasto wielkiej tęsknoty” organizowany jest cykl wystaw i spotkań edukacyjno-informacyjnych w wielu miastach Mazowsza i Polski. Podobną wystawę zorganizowano w 2010 roku w samym Krzemieńcu, gdzie pozostaje do dziś. Zacytujmy sprawozdanie opublikowane po pierwszej wystawie tego cyklu zorganizowanej w Muzeum Niepodległości 15 lipca 2008 roku:

Wystawa była ukoronowaniem kilkuletnich wysiłków Muzeum Niepodległości, mających na celu zgromadzenie pamiątek i archiwaliów związanych z Krzemieńcem. W roku 2003 w Muzeum Niepodległości, z inicjatywy członków Koła Krzemieńczan przy Towarzystwie Przyjaciół Warszawy została powołana Kolekcja Krzemieniecka. Składają się na nią dzieła sztuki (obrazy, rysunki), archiwalia, pocztówki, fotografie i wydawnictwa, które wszechstronnie obrazują specyfikę przedwojennego Krzemieńca i dokumentują współczesne działania, mające na celu zachowanie pamięci o tym mieście. Kolekcja liczy obecnie około 450 pozycji. W okresie międzywojennym miasto było ewenementem na skalę krajową. Decydowało o tym przede wszystkim jego położenie (...). Ponadto na terenie miasta znajdował się kompleks Liceum Krzemienieckiego, w skład którego wchodziło ogólnokształcące gimnazjum typu matematyczno-przyrodniczego (1922–1938), gimnazjum zreformowane ustawą z 1932 r. (1932–1939),

gimnazjum dwóch typów: matematyczno-przyrodnicze i humanistyczne (1932–1939), szkoła ćwiczeń (powszechna 7-klasowa), Seminarium Nauczycielskie (1921–1935), Pedagogium – dwuletnie studium pomaturalne (1935–1939), Średnia Szkoła Rolniczo-Leśna w Białokrynicy, Gimnazjum Spółdzielcze (1937–1939), Niższa Szkoła Ogrodnicza w Ledóchowie, Niższa Szkoła Stolarska w Smydze, Niższa Szkoła Murarska w Białokrynicy, Niższa Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa w Wiśniowcu¹.

W kwietniu 2009 roku zaprezentowano wystawę w otwartym właśnie Muzeum Narodowym Ziemi Przemyskiej, później organizowano ją w wielu instytucjach.

Ważną częścią przypominania atmosfery Krzemieńca z początków XX wieku była wystawa zorganizowana w Muzeum Niepodległości 29 listopada 2012: „Ludwik Gronowski – fotografie. Krzemieniec 1930–1939” – po raz pierwszy prezentująca dzieła wybitnego artysty w Polsce. Promowano też album przygotowany przez lubelskie wydawnictwo Boni Libri².

„Niepodległość i Pamięć” jest pismem humanistycznym, przeważają na naszych łamach artykuły z zakresu szeroko pojętej historii, ale z dużym zainteresowaniem przyjmujemy materiały z innych dziedzin: historii literatury, historii sztuki, medioznawstwa, historii prasy, bibliologii, muzeologii, a nawet politologii i ekonomii. Uwagę czytelników przykuwają artykuły ks. Jerzego Zająca o prasie młodzieży duchownej w okresie międzywojennym, wiele cytowań miał artykuł Władysława M. Kolasy poświęcony prasie krakowskiej w latach 1989–2014 – zamieszczone w poprzednich numerach. Podobnie będzie zapewne z tekstem Ewy Jaski i Joanny Mosiejczuk o rynku prasowym w Polsce, kierunkach zmian i determinantach rozwoju. Treść wpisuje się w ostatnie plany zmian polskiego rynku medialnego zapowiadane przez polityków dominujących w polskim parlamencie. Parlamentarzyści pragnący dokonać zmian, szczególnie w stosunku do przeważającego kapitału niemieckiego, powinni zapoznać się z badaniami naszych autorek.

¹ „Niepodległość i Pamięć” 2009, nr 1(29), s. 282.

² *Ludwik Gronowski – fotografie. Krzemieniec 1930–1939*, koncepcja albumu Leszek Dulik i Hanna Gronowska-Szaniawska, promocja albumu i wystawy Muzeum Niepodległości w Warszawie, Wydawnictwo Boni Libri, Lublin 2012.

Polskie Powstania Narodowe (korzystając z definicji słowników języka polskiego staramy się pisać nazwy patriotycznych zrywów wielką literą) są częstymi tematami dociekań autorów związanych z Muzeum Niepodległości. Przy okazji 150-lecia dokonaliśmy w 2013 roku rewitalizacji X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej³, zorganizowaliśmy plenerową galerię rzeźby przedstawiającą członków Rządu Narodowego straconych 5 sierpnia 1864 roku na stokach Cytadeli Warszawskiej. Wydawaliśmy też albumy w serii *Polskie Powstania Narodowe*⁴, zorganizowaliśmy szereg konferencji i seminariów⁵. Dlatego z dużym zadowoleniem prezentujemy artykuł Karola Jadczyka przedstawiający biografię Józefa Śmiechowskiego, weterana Powstania Listopadowego i Powstania Styczniowego. Autor kompetencje związane z tematem swoich zainteresowań naukowych potwierdzał znakomitymi pracami *Powstanie Styczniowe w Łodzi i regionie* (2014) oraz *Dowódca Powstania Styczniowego. Portret zbiorowy* (2016). W poprzednim numerze naszego kwartalnika Karol Jadczyk ogłosił artykuł biograficzny o Michale Mareckim, niezwykle barwnej postaci, uczestniku węgierskiej Wiosny Ludów, żołnierzu armii tureckiej i austriackiej, legioniście Garibaldiiego i bohaterskim dowódcy oddziału w Powstaniu Styczniowym⁶.

³ Opis działań zob. *Cytadela Warszawska. X i XI Pawilon. Ochrona dziedzictwa kulturowego – perspektywy rozwoju*, pod redakcją Tadeusza Skoczka, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2014.

⁴ *Powstanie Listopadowe*, album pod redakcją Piotra Skoczka, Oficyna Wydawnicza Proszówki, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2011; *Powstanie Styczniowe*, album pod redakcją Tadeusza Skoczka, Oficyna Wydawnicza Proszówki, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2013; *Insurekcja Kościuszkowska*, Prowincjonalna Oficyna Wydawnicza, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2014; *Powstanie Warszawskie*, album pod redakcją Tadeusza Skoczka, Prowincjonalna Oficyna Wydawnicza, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2016. Warto dodać, że większość reprodukcji w tych albumach pochodzi ze zbiorów Muzeum Niepodległości, podobnie jak w książkach wydawanych wspólnie z Oficyną Wydawniczą „Rytm”; zob. Artur Śliwiński, *Powstanie Listopadowe*, Warszawa 2013; Marian Marek Drozdowski, *Powstanie Sierpniowe*, Warszawa 2014.

⁵ Zob. m.in. *Powstanie listopadowe 1830–1831. Dzieje – historiografia – pamięć*, pod redakcją Tadeusza Skoczka, Muzeum Niepodległości, Warszawa 2015; *Wincenty Krasiński. Życie społeczno-kulturalne Warszawy i Królestwa Polskiego*, pod redakcją Romana F. Kochanowicza i Tadeusza Skoczka, Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2016.

⁶ K. Jadczyk, *Szermierz wolności. Rzecz o Michale Mareckim – żołnierzu armii*

Niedawno zmarły Wojciech Kilar (1932–2013), wielki polski kompozytor, tworzący też na potrzeby filmu, interesuje badaczy, nie tylko jako artysta, ale też wybitny humanista. Ukazały się niedawno dwie monografie poświęcone autorowi tak znanych dzieł, jak poemat symfoniczny *Kościelec* czy utwór na orkiestrę smyczkową pt. *Orawa*: Barbary Gruski-Zych, *Takie piękne życie. Portret Wojciecha Kilara* (2015) oraz Marii Wilczek-Krupy, *Kilar. Geniusz o dwóch twarzach* (2015). Wcześniej wydano wiele wywiadów oraz prób opisu różnych dziedzin zainteresowań muzycznych kompozytora. Kinga Fink zajęła się początkami muzycznej edukacji Wojciecha Kilara we Lwowie, w prywatnej szkole Malwiny Reissówny. Założycielka tej zapomnianej acz zasłużonej instytucji jest rzadko przywoływana w badaniach naukowych. Autorka wypełnia więc lukę w tworzeniu bazy wiedzy o polskości miasta zawsze wiernego Rzeczypospolitej. Publikując ten artykuł mamy nadzieję na dalsze prace naukowe poświęcone nieznanym fragmentom życia i twórczości kompozytora, warto też – w trosce o należyte uwypuklenie wartości szkół artystycznych polskiego Lwowa – kontynuować badania nad strukturą oraz osiągnięciami szkolnictwa muzycznego całych ówczesnych Kresów Wschodnich Rzeczypospolitej.

Mało znane są też inne fakty z naszej historii najnowszej, o których piszą Sebastian Fikus (*Plan Hermana. Kapitulacja III Rzeszy w koncepcjach opozycji antyhitlerowskiej*), Krzysztof Filipow (o odznaczeniach, jakimi dekorowano czeskich żołnierzy walczących podczas II wojny światowej, członków tzw. Legionu Czecho-Słowackiego, walczących z Niemcami oraz o żołnierzach polskich dekorowanych odznaczeniami naszych południowych sąsiadów) oraz Józef Smoliński (*Koncepcja formowania i użycia Wojska Polskiego we Francji. Wrzesień 1939–czerwiec 1940*).

Pod koniec ubiegłego roku Muzeum Niepodległości zorganizowało dwudniową konferencję pn. „Kampania północno-afrykańska 1940–1942. Obrona Tobruku”. Wygłoszono w dniach 8 i 9 grudnia 2016 roku szereg ciekawych i potrzebnych referatów. Trzy z nich: wspomnianego wyżej Krzysztofa Filipowa oraz Jolanty Załączny i Izabeli Prokopczuk-Runowskiej zamieszczymy w tym numerze. Postaramy się w niedalekiej przyszłości przygotować publikację z wszystkimi referatami.

honwedów 1848–1849, oficerze wojsk austriackich i sultańskich, garibaldczyku oraz wodzu powstańczym 1863–1864, „Niepodległość i Pamięć” 2017, nr 1(57), s. 55–78.

Zachęcając do lektury wszystkich materiałów prezentowanego kwartalnika, zapowiadamy już kolejny numer. Dzięki dofinansowaniu pozyskanemu z Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa oraz uzupełniającej dotacji celowej z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego mamy możliwość wydania kolejnych czterech numerów „Niepodległości i Pamięci“.

Tadeusz Skoczek